

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
”זה יוסף שהוא לב בחכמה” (רש”י)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ”ל

פרשת דברים תשפ”ה • שנה ה' - גליון רל”ה • מכון ”אוהבי תורה” להוצאת ספרי רבינו זי”ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

אוצרות יוסף דרוש ד

ד' אלקי אבותכם יסף עליכם ככם אלה פעמים
ויברך אתכם כאשר דבר לכם (א, יא).

אחדות וברכה מביאות זו את זו

הנה בריאת העולם בב' - ב'רכה (ראה ב"ר א, י), פירוש, דברכה הוא ריבוי (ראה רש"י סוטה י, ד"ה במה), וראשית הריבוי הוא ב', ואחרי הריבוי - היינו שפע הבריאה שבאה ממנו יתברך, הם חוזרים לשוב אליו ולהתאחד על ידי האדם - עיקר הנבראים (ראה סנהדרין קח), שמדבק עצמו בהשם יתברך על ידי התורה, ולכן התורה התחלתה בא' - א'נכי (שמות כ, ב), שהוא אחדות. וזהו שניחם הקדוש ברוך הוא להאלף שלא נברא העולם בה - למחר אני נותן התורה ואני פותח אלא כך, כמבואר במדרש (ב"ר שם).

וכך הוא חוזר חלילה, שבשובם להתדבק בהשם יתברך ומתאחדים, חוזר השפע ממנו יתברך לנבראים - שהוא ריבוי, ושוב חוזרים להתאחד. וזהו כששמעו העכו"ם ד' עוז לעמו יתן (תהלים כט, יא) - תורה, פתחו כולם ואמרו ד' יברך את עמו בשלום (שם) - ש"ס זבחים (קטז), היינו דאחרי אחדות - התורה, שוב בא הברכה - ריבוי. וזהו תיכף לתלמידי חכמים ברכה (ברכות מב).

ולהפוך גם כן, אחרי הברכה בא אחדות - התורה. וזהו 'ברוך אתה ד' (תהלים קיט, יב), ובא אחרי זה - 'למדני חוקיך', לאחד בתלמוד תורה ריבוי הברכה. וזהו חיבור סיום המשניות (עוקצין פ"ג מ"ב) - לא מצא הקדוש ברוך הוא כלי מחזיק ברכה כו', ד' יברך כו', עם ההתחלה (ברכות פ"א מ"א) - מאימתי קורין את 'שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד' (דברים ו, ד) - אחדות, דאחר הברכה בא האחדות.

וזהו ד' אלקי אבותכם יסף עליכם ככם אלה פעמים. היינו דכשיוסף ריבוי וברכה יחזור לאחדות, דאלף הוא אחד כמבואר בבראשית רבה בתחילתו (ראה ילקוט פרשת בראשית רמז ב ד"ה ומנין), מנין לאלף שהוא אחד, שנאמר (הלל לב, ל) 'איכה ירדוף אחד אלהיך', ואחר האחדות שוב הברכה, וזהו בתריה 'ויברך אתכם כאשר דבר לכם'.

גליוני הש"ס ברכות לב.

ויאמר ד' אלי וגו' החל לשלש את ארצו (ב, לא).

ביאור תיבת 'החל'

בברכות (לב), 'ויחל משה את פני ד' (שמות לב, יא) כו', מלמד שאמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, חולין הוא לך מעשות כדבר הזה.

א) רבינו הארי"ק בזה בראיות, וכאן הובא השייך לפרשנות.

ב) ראה אודותיו במבוא 'ספרי דבי רב' לאתון דאורייתא הערה נב.

ג) המשך לשונו: "ואולם בזה יש מקום עיון, ועיין ש"ך יורה דעה

דריש 'ויחל' מלשון חולין. וזכה בבבא בתרא (צא), 'מחולין' (רות א, ב) - שעשו גופן חולין. ובירושלמי שביעית (פ"ו ה"א), 'החל רש לרשת את ארצו' - עשיתי את ארצו חולין לפניך.

בית האוצר מערכת אכל קלא

ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו (א, טז).

מכאן אמר רבי יהודה, גר שנתגייר בבית דין - הרי זה גר, בינו לבין עצמו - אינו גר (יבמות מז).

האומר נתגיירתי ביני לבין עצמי - טעם איסורו בבת ישראל ♦ אם יש איסור דאורייתא מסברא ♦ 'לפני עור' בן נח המכשיל ♦ כשאין הנכשל יודע מהאיסור ♦ איסור סברא אינו דרבנן ♦ אין דרבנן בבני נח ♦ 'לפני עור' בן נח מתורת 'דינים'

א' מצינו איסור מפאת סברא, שהסברא נותנת שאין לעשות כן ויוחשב זה איסור תורה. תלמידי האברך החריף ובקי מהו 'יוסף חיים דוד רייך נ"ב' מפה, הראה לי בספר חמדת שלמה בליקוטי הלכות דשם (אות א ד"ה יבמות - ד"ה ו"ב), שכתב אהרן דיבמות (מז), מעשה בגר שבא לפני רבי יהודה, אמר לו, נתגיירתי ביני לבין עצמי. אמר לו, נאמן אתה לפסול את עצמך, ואי אתה נאמן לפסול את בניך. וכתבו התוספות (ד"ה נאמן), דהא דנאמן לפסול את עצמו, היינו שאסור בישראלית משום דשויא אנפשיה חתיכה דאיסורא.

והקשה הגאון החמדת שלמה ז"ל שם, דמאי שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא שייך הכא, הרי לדבריו הוא עכו"ם, והרי אין עכו"ם מצווה שלא לבעול ישראלית (ראה רמב"ם הלכות מלקים פ"ט ה"ז). וכתב על זה, וז"ל: והיה אפשר לומר, דשויא אנפשיה חתיכה דאיסורא הוא משום דלפי דבריו אינו רשאי להכשיל בת ישראל (דהיא יש עליה איסור להבעל לעכו"ם (ראה עבודה זרה לו:)).

רק לכאורה הא ליתא, דלפי דבריו הוא עכו"ם, ועכו"ם אינו מוזהר על 'לפני עור לא תתן מכשול' (ויקרא יט, יד), דאינו משבע מצוות כו' (תוספות עבודה זרה טז: ד"ה לעובד). רק דיש לומר, דווקא היכא שחבירו יודע שהוא אסור, ואפילו הכי רוצה לאכלו, ועל זה קצונה הישראל שלא ליתן לו ובן נח אינו מצווה, אבל היכא שחבירו אינו יודע כלל, רק הוא יודע שהוא אסור, ונותן לחבירו, זה הוא מצד הסברא אסור, ואף בן נח אסור לעשות, עכ"ל החמדת שלמה ז"ל הצריך לעניינו.

הנה שהיתה סברת הגאון הנ"ל ז"ל, דשייך איסור מסברא, ונחשב איסור גמור, לא על צד מדת חסידות או דרך המוסר לבד, דלשינא ד'נאמן אתה לפסול את עצמך' משמעותו איסור גמור, וכמובן.

ואין לומר דהוי איסור דרבנן. דמלבד דאין זה סברא

כלל, דמאי שייטיה דאיסור דרבנן הכא, הלא איסור דרבנן הוא רק מה שגזרו ואסרו חכמים, ודבר זה הרי לא אסרו חכמים, רק שהסברא מחייבת שאין לעשותו, ואם כן ממה נפשך, או שנחשב איסור גמור מדין התורה - ולבן נח מדין תורת הבן נח שלו, או שגם לאיסור דרבנן אין נחשב, וכמובן.

אלא דגם זולת זה, נראה דלא שייך איסור דרבנן בבני נח, דאין החכמים אומרים דבריהם בבני נח - רק לישראל (ראה רמב"ם הלכות נחלות פ"ה ה"י; מנחת חינוך מצוה כז אות ז).

ואמנם כשאני לעצמי נראה לענ"ד, דאין צריך לדון בזה ענין איסור מסברא, ולומר שהבן נח מוזהר על זה מן הסברא, רק דהוא שפיר משבע מצוות בני נח. וזה, שהרי הבן נח נצטווה על הדינים (סנהדרין נו), ומכלל הדינים הרי הוא שלא יזיק לשום אדם, דהמנע ההיזיק לאדם הרי הוא מכלל הדינים הנמוסיים וכמובן, ועיין רמב"ם על התורה בראשית (פרשת וישלח לד, יג ד"ה ועל), דמתבאר מדבריו להדיא כן. ועל כן במכשיל באיסור, והנכשל הרי יענש עליו, אם כן הרי זה מזיקו בידים, ונודע אומרם ז"ל (ספרי פרשת כי תצא פיסקא מב), המחטיאו יותר מההורגו, ואם כן שפיר הבן נח מצווה על זה בתורת 'דינים'.

ונהי דקיימא לן דאין בן נח מצווה אלפני עור, מכל מקום בזה שפיר יש לחלק, דרק היכא דהנכשל יודע שהוא אסור והוא נותן לו, אז אין בזה איסור מתורת דינים, כיון שבין המקבל שלא לעשותו בידעו את האיסור, ואם עושהו, הרי הוא המזיק את עצמו ואיהו דאפסיד אנפשיה, ושפיר אין בזה רק איסור מגזירת הכתוב 'ולפני עור לא תתן מכשול', וזה שפיר ליתיה בבני נח. מה שאין כן היכא שהמקבל אינו יודע שהוא אסור, ואין לו עללות על דעתו להמנע מן הדבר כלל, והנותן יודע שהוא איסור, אז שפיר חשוב הנותן מזיקו בידים, ושפיר אסור לבני נח מתורת 'דינים'.

והרי זה דומה לאחד שרוצה לקחת סם המות לאכול, ויודע שהוא סם המות, וקאי בתרי עיברי דנהרא (ראה עבודה זרה ו:), ואומר לבן נח להושיט לו. דיש לומר דאין בזה איסור לבן נח, שהרי ביד המקבל שלא לאכול את הסם, והמקבל הוא שממית את עצמו, והנותן רק מסייע ומכשילו, ואין בזה מתורת 'דין' להיות נחשב שהוא המיתו וכמובן, ועל ההכשלה הרי אין בן נח מוזהר.

מה שאין כן אם אחד יאמר לבן נח להושיט לו איזה מאכל - בבלתי ידעו שהוא סם הממית, והבן נח ידע שהוא סם הממית, אז הבן נח המושיט יחשב ממיתו והורגו, כיון שאין המקבל יודע להזהר.

וכזה ממש הוא בענין ההכשלה בחטא, דכשהמקבל יודע, הוא המזיק את עצמו ומתחייב בנפשו בהביאו עונש על עצמו על ידי חטאו, והנותן הוא רק מכשילו. מה שאין כן אם המקבל סובר שמוותר, אז הנותן היודע שהוא אסור ושיענש עליו, וודאי דחשיב מזיקו, ופשוט דזה אסור גם לבן נח מתורת 'דינים' וכנ"ל, ובאתי רק להעיר.

דהוא מאבזיריהו דשפיכות דמים, כיון שיש לו חלק בריצחה עצמה, ואין כאן מקומו.

ה) "שטהרו בסיוון ונעשה של משה ארץ ישראל לגמרי", רמב"ם שבויעות טז. ד"ה דילמא.

(סימן נה ס"ק יא), עיין שם היטב, ואין כאן מקומו.

ד) המשך לשונו: "אם שגם זה אין ברור אצלי עדיין - אם הבן נח רשאי להושיט הסם כבהאי גוונא, דנהי דאין בן נח מוזהר על ההכשלה בחטא, מכל מקום ההכשלה וסיועו בריצחה, יש לומר

ביאורים וציונים מספר "גליוני הש"ס"

על סדר מעשה החורבן (גיטין נה-נח).

שם, כג) התחיל הנביא ואמר 'מי בכס יאזין זאת יקשיב וישמע לאחר, מי נתן למשיסה יעקב' וגו'. והכוונה בהא דקאמר 'יקשיב וישמע לאחר', לפי שבראש הספר (שם א, ה) אמר 'על מה תפן עוד תוסיפו סרה כל ראש לחלי' וגו', ופירושו **המפרשים ז"ל** (ראה רד"ק שם ד"ה על; אלישיב שם) דהוה גם כן מהתוכחה, שהוכיח אותם 'על מה תכו' וביסורין הללו 'עוד תוסיפו סרה', שאתם אומרים דרך מקרה הוא - 'הלא כל ראש לחלי וכל לבב דוי'.

ולפי זה הוסיף הוא כאן להוכיחם, דלא זו בלבד דעון אשר חטא הוא לומר על הפורענות דרך מקרה הוא, כי אם עיקר האמונה להאמין בהשגחה האלהית, ועל דרך 'אם תלכו עמי קרי' וגו' (ויקרא כו, כא), אלא שאף אם מאמין בהשגחה הוא, אל יאמר בלשון כי מדי היתה לו זאת, כי זה גופו עון הוא, כי 'מפי עליון לא תצא הרעות' וגו' (איכה ג, לח), כי אם הכל מפאת המקבלים הוא, ועל דרך 'עונותיכם הטו אלה' וגו' (ירמיה ה, כה).

ולזה אמר הנביא 'מי בכס יאזין זאת' אשר אני אומר לכם, ויקשיב וישמע לאחר, לומר שיבין מה שאמרת לפנים בראש דברי 'כל ראש לחלי' וגו', שאינו מתוקן בזה שיוהר בלומר כן, אלא אף בדברים כאלו שתאמרו 'מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזים הלא ד", כי אף זה חטא הוא, ולזה סיים 'זו חטאנו לו', 'זו דייקא, כלומר, אם נאמר כן - ב'זו' ובאלו הדברים בעצמן 'חטאנו לו', כי אם צריכים אנתנו לומר כי עונותינו גרמו אלה.

והיינו נמי דכפל הדברים 'מי נתן למשיסה' ו'לבוזים', לומר שצריך גם כן שתשימו על לבבכם כי מדה כנגד מדה הוא נפרע מכם, 'מי נתן למשיסה יעקב' - על אשר 'לא אבו בדרכיו הלוך', ו'ישראל לבוזים' - על 'לא שמעו בתורתו' והיו מבזים אותה ולומדיה.

והיינו דקאמר הכא רצה בלודקו, ואמר לו כל רישיה דקרא 'מי נתן למשיסה וגו' הלא ד", נענה התינוק ואמר לו 'זו חטאנו לו', כלומר אין לנו לומר כן, כי 'זו' אשר נאמר - 'חטאנו לו' בזה, כי אם אנחנו גרמנו ועונותינו הטו אלה 'ולא אבו בדרכיו הלוך' וגו', ולזה אמר מובטחני בו שמורה הוראה בישראל.

ויש לכאן זה גם לפי גירסת הבבלי שאמר לו רבי יהושע עד 'לבוזים', ענה התינוק ואמר, רבי, אם אנחנו נאמר 'הלא ד", ולא שאנחנו הגורמים, 'זו חטאנו לו' וכו', אמר, מובטחני בו שמורה הוראות בישראל].

השוליא שעשק את

אשת רבו - גם את רבו עצמו עשק

שם (נח), אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב (מיכה ב, ב) 'ועשקו גבר וביתו ואיש נחלתו', מעשה באדם אחד שנתן עניו באשת רבו, ושוליא דנגרי הוה. פעם אחת הוצרך רבו ללות, אמר לו, שגר אשתך אצלי ואלוונה, שיגר אשתו אצלו, שהה עמה שלשה ימים, קדם ובא אצלו, אמר לו, אשתי ששיגרת לך היכן היא, אמר לו, אני פטרתיה לאלתר, ושמעתי שהתינוקות נתעללו בה בדרך, אמר לו מה אעשה, אמר לו, אם אתה שומע לעצתי גרשה, אמר לו, כתובתה מרובה, אמר לו, אני אלווה ותן לה כתובתה, עמד זה וגרשה, הלך הוא ונשאה, כיון שהגיע זמנו ולא היה לו לפרוע, אמר לו, בא ועשה עמי בחובך.

לא היה זה על פי דין, דאין בעל חוב משועבד לעבוד בגופו כדי לשלם חובו. וזהו שדרשו 'ועשקו גבר וביתו', כי את שניהם עשק את האשה וגם את האיש במה שעשה עמו שלא כדין, שו"ת **הרא"ש** (כלל עז אות ב ד"ה ומה).

הטובעים בים צריכים נס להחיותם

בגיטין (נז), מעשה בארבע מאות ילדים וילדות שנשבו לקלון, הרגישו בעצמן למה הן מתבקשים, אמרו, אם אנו טובעים בים אנו באין לחיי העולם הבא כו'.

לכאורה הרי כל תחיית המתים הוא נס, ואמאי נסתפקו כאן יותר. ועיין תשובה לזה בשו"ת **הלכות קטנות** (ח"א סימן קלח) [וז"ל: שאלה. אם תחיית המתים הוא מעשה נסים, או ממדה ששם הבורא יתברך מתחילת הבריאה בטבע. תשובה. כבר הוכחתי בספר **צורר החיים** שלי בחלק מות ישרים, שיש תחיה טבעית ונסיית, אשר ימות בעתו בתשובה ויקבר, כמו שיצירתו טבעית בגזרת הבורא, גם תחייתו טבעית בגזרת הבורא, כי כשם שהיה מן העפר כך יצייץ מריח מים, וכאמרו חכמינו ז"ל (סנהדרין צא), מאי דלא הוה - הוה, מאי דהוה - לא כל שכן.

והתחייה השנית היא לאותם אשר לא נתנו לקבורה, שצריך לעשות עמהם נס להחיותם, כדכתיב (תהלים סה, כג) 'אמר ד' מבשן אשכי' וכו', שדרשוהו רבותינו ז"ל (גיטין שם) על הנטבעים בים ושואכלים אותם חיות השדה, אותם ודאי צריכים הם לנס יותר גדול, כמו שכתבתי בספרי הנזכר, קחנו משם כי טוב הוא].

ביאור גירסת הירושלמי בדין ודברים

בין רבי יהושע לתינוק

שם (נח), תנו רבנן, מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהלך לכרך גדול שברומי, אמרו לו, תינוק אחד יש בבית האסורים, יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים, הלך ועמד על פתח בית האסורים, אמר 'מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזים' (ישעיה מב, כד). ענה אותו תינוק ואמר, 'הלא ד' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו' (שם). אמר, מובטחני בו שמורה הוראה בישראל וכו'.

עיין שינוי בזה בירושלמי הוריות (פ"ג ה"ד) [דאיתא שם: מעשה בי רבי יהושע שעלה לרומי, אמרו על תינוק אחד ירושלמי שהיה אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו מסודרות לו תלתלים, והוא עומד בקלון, והלך רבי יהושע בלודקו, כיון שהגיע לפתחו נענה רבי יהושע ואמר לו 'מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזים הלא ד', נענה התינוק ואמר לו 'זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו'].

עיין שם במראה הפנים (ד"ה מעשה), עיין שם היטב [וז"ל: ובבבלי פרק הנזקין (נח), גריס, שרבי יהושע אמר לו, 'מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזים', ענה אותו תינוק ואמר 'הלא ד' זו חטאנו לו' וגו', אמר, מובטחני בו שמורה הוראה בישראל.

ולכאורה נראה כגירסא דהכא, ד'הלא ד' יש טעם מפסיק בו, ומשמע ד'זו חטאנו לו' תשובה היא על שאלת רישיה דקרא, ובהכי היה נראה ליישב הפסוקים. וגם הא דקאמר הלך רבי יהושע בלודקו וכו', והתם מסיים מובטחני בו שמורה הוראה בישראל. ומאי רבותיה כולי האי אם היה מסיים סיפיה דקרא - כתינוק הזה שפותחין לו והוא עונה אחריהם.

אלא דשיעור הענין כך היא, דבפסוק הקודם (שם

על איזה פחד נאמר "אשרי אדם מפחד תמיד"

בגיטין (נה), אמר רבי יוחנן, מאי דכתיב (משלי כה, יד) 'אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה', אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים, אתרנגולא ותרנגולתא חרוב טור מלכא, אשקא דריספק חרוב ביתר.

עיין תוספות (ד"ה אשרי) וז"ל: בפרק הוראה (ברכות ס. א) אמרינן, חזייה לההוא גברא דהוה מפחד, אמר ליה, חטאה את, דכתיב (ישעיה לג, יד) 'פחדו בציון חטאים'. ופריך מקרא דהכא, ומוקי לה בדברי תורה, שדואג שלא ישכח תלמודו וחזון על משנתו תמיד. והכא נמי מיייתי ליה אהני עובדי, שבטחו על רוב טובתם ושלוותם לבייש את בר קמצא ולעמוד על בת קיסר, והיה להם לפחד ולדאג מן הפורענות, ולא דמי לאדם המתפחד בחנם, עכ"ל.

ועיין מהרי"ל בסדר ההגדה בתחלתו (אות א), וז"ל: דרש **מהרי" סג"ל**, כתיב 'אשרי אדם מפחד תמיד', וכתיב (תהלים קיב, ז) 'משמועה רעה לא יירא', קשיין קראי אהרדי, אלא רצה לומר 'מפחד תמיד' אל דבר מצוה לעשותה כתיקונה, עכ"ל.

מקור בירושלמי שכן דרומא

אמר 'הלא אתה' בניחותא

שם (נז), אכשליה פומא לבר דרומא, ואמר 'הלא אתה אלקים זנחתנו ולא תצא אלקים בצבאותינו'. דוד נמי אמר הכי (תהלים ס, יב), דוד אתמוהי קא מתמה.

עיין חידושי אגדות למהרש"א (ד"ה ואמר) מה שנתקשה בזה [וז"ל: ואיכא למידק, דהא לשון חדא אמרו, ומהיכא משתמע טפי בדוד דאתמוהי הוה. ודוחק לומר לפי כוונת הלב דוד הוה מתמה טפי מההוא גברא]. ועיין ירושלמי תענית (פ"ד ה"ה), ויתיישב לך.

הטעם שלא נדמו לו לנבזראדן הדמים

שם (נז), אשכחיה (נבזראדן) לדמיה דזכריה דהוה קא מרתח וסליק, אמר מאי האי, אמרו ליה, דם זבחים דאשתפוך. איית' דמי ולא אידמי.

עיין שו"ת **חות יאיר** (סימן ל"ה דכוחותיה) דכתיב, דשמע להקשות מכאן על מה שכתב רש"י (פרשת וישב לו, לא ד"ה שער) על הכתוב (שם) 'וישחטו שער עיזים' - שדמו דומה לדם אדם. ותיריך, דרק כשדם שער לבדו - נראה כדם אדם, מה שאין כן כששניהם יחד לפני הוראה ניכר ההבחן ביניהם, עיין שם שהביא ראיה לזה.

וחידוש שלא הביא תוספות שבת (טו: ד"ה ועל ספק), דמבואר שם סברא כזאת². ועיין עוד דוגמא - בבא בתרא (קסד), הני מילי היכא דחתימי סהדי אמחא קא, כו', עיין שם **ברשב"ם** (ד"ה השתא), דאם יש מחק אחד לפנינו, אין להכיר בו אם הוא נמחק פעם אחת או שתי פעמים, ומה שאין כן אם יש שני מחקין - אחד נמחק שתי פעמים ואחד פעם אחת, אז ניכר ההבחן ביניהם ונראה שזה נמחק רק פעם אחת וזה שני פעמים, עיין שם.

(א) דאיתא שם: "וכד דהוה נפק (בן כחזה - הוא בן דרומא) לקרבא, הוה אמר, ריבוניה דעלמא לא תסעוד (לא תעזרנו, קרבן עדה) ולא תכסוף (ולא תשחית) אותנו, אלא תניח הכל אל הטבע, 'הלא אתה אלקים זנחתנו ולא תצא אלקים בצבאותינו'. ומבואר דבן דרומא אמר הכל בניחותא.

(ב) דעל הא דאיתא שם, דשורפין תרומה על ספק מי רגלי אדם שכנגד מי רגלי בהמה, כתבו: "ונראה לר"י דנקט מי רגלי בהמה, משום דכשהן זה אצל זה הן ניכרות טפי שהן של אדם, וליכא אלא ספק אחד".

סדר המאורעות לעתיד לבא בעת גאולת וישועת ישראל

שם שכתב: "עין תוספות פסחים (קיד: ד"ה אחד) מה שכתבו שם, דליכא למיחש שמא יבנה בית המקדש ויאמרו אשתקד עשינו זכר לחגיגה בשבת - והשתא נמי קריבנה בשבת, הדקרבנה מסורה לזרזים, וכשיבנה - משה ואהרן יהא עמנו, וליכא למיטעי, עכ"ל, עין שם. ומשמע דבניין בית המקדש יהיה אחר תחיית המתים, דיהיה וודאי אחר ביאת משיח, כדמשמע בכמה דוכתי (עין זוה"ק מדרש הנעלם פרשת תולדות קלט; רבינו בחיי דברים ל, טו)."

בנין בית המקדש ותחיית המתים מחלוקת התוספות ותוספות יום טוב

ובמה שמשמע מדברי התוספות פסחים "וכשיבנה משה ואהרן יהא עמנו", שבנין בית המקדש יהיה אחר תחיית המתים, צ"ע על זה רבינו לוימא (ה). ולא פירש כוונתו. אמנם דברי רבינו עשירים במקום אחר, ומצאנו לו **בגליוני הש"ס** פסחים שם שתמה על דברי התוספות, שהלא המקור לדברים הללו הוא מיומא שם, ושם מבואר רק שבעת שיבנה שיבואו אהרן ובניו - היינו בעת תחיית המתים - אזי גם משה יהא עמם, ויהא אפשר לשאול אותו כיצד סדר הלבשת אהרן ובניו בבגדי כהונה. אבל לא מבואר שם כלל שדבר זה יהא דווקא קודם בנין בית המקדש, ויתכן שתחיית המתים תהא אחר בנין בית המקדש.

ושוב צ"ע בגליוני הש"ס פסחים שם - וכן הביא עוד **בגליוני הש"ס** סוכה (מא: בתוספות ד"ה אי נמי) - לדברי התוספות **יום טוב** מעשר שני (פ"ה מ"ב ד"ה ותנאי) שכתב בפשיטות שבנין בית המקדש יהא קודם לתחיית המתים. ועין בפסחים שם שסיים: "ויש להאריך בזה ואין הגליון מספיק".

לסיכום:

- **קידוש גלויות ובנין ירושלים** - לפי פשוט דברי הגמרא בברכות בנין ירושלים קודם, ולפי פירוש רש"י קידוש גלויות קודם.
- **מלכות בית דוד ובנין בית המקדש** - בירושלמי מפורש שבנין בית המקדש קודם, וכן משמעות הגמרא בברכות ובמגילה, אבל מביתוספות פסחים יוצא שמלכות בית דוד קודם.
- **בנין בית המקדש ותחיית המתים** - בתוספות פסחים מבואר שתחיית המתים קודם, וצריך עיון ראייתם מהגמרא ביומא, ובתוספות יום טוב מבואר שבנין בית המקדש קודם.

דהוא עצמו סוד אלופו של עולם המסתתר הנ"ל וכונדע (עין תולדות יעקב יוסף פרשת בראשית ד"ה וכיוצא בזה שמעתי: דגל מחנה אפרים פרשת אמור ד"ה אלה המצוות). ועל ידי שיחזור ניצוצי הקדושה למקורם, על ידי זה יהיה התגלות המשיח, וזה עצמו סוד הגאולה וקידוש הנדחים וכונדע (עין עץ חיים שער לט דרוש ב: ספר הליקוטים פרשת וישלח סימן לו ד"ה וזמ"ש), עין שם דברים נפלאים שביאר על פי זה.

(ה) וראה **אוצרות יוסף** מאמר לבנה פסקא קסא-קסב שביאר באופן נפלא דברי הגמרא מגילה שם, וז"ל: "ובש"ס מגילה (זי) שביאר שם טעם סמיכות י"ח ברכות דשמונה עשרה זו לזו. ואמרו שם בטעם סמיכות הברכות ולירושלים עירך וכו', את צמח דוד כו', שמע קולנו כו', והיכן מתרוממת קרנם (של צדיקים המכוונים בברכת על הצדיקים) - בירושלים, שנאמר (תהלים קכב, ו) 'שאלו שלום ירושלים ישליו אוהביה', וכיון שנבנית ירושלים בא דוד, שנאמר (הושע ג, ה) 'אחר ישובנו בני ישראל ובקשו את ד' אלקיהם' ואת דוד מלכם, וכיון שבה דוד באת תפלה, שנאמר (ישעיה נז, יז) 'והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלת', עכ"ל הגמרא.

...כ"י דוד הוא הוא בחינת המלכות (עין זוה"ק וירא צט: וזו"ח וישב טט:), וכל אלה השלשה דברים יחד הם בחינת המלכות, דירושלים הוא גם כן בחינת המלכות (ראה שם פסקא עז), וכל השלשה דברים איפוא דחשיב כאן הנה הם כולם התגלות בחינת המלכות שיהיה לעתיד א"ה. ומתחלה הוא בנין ירושלים עיר הקודש דהיא בחינת המלכות, ואחר כך בא דוד מלך ישראל, והוא איפוא מלכות ממש, ואחר כך באת תפלה, והיא סוד מלכות לדעילא הנקראת 'תפלה'...".

את אשמו, שכן היא דעת רבי ישמעאל, ומוכח מזה שמטבע הלשון 'אימתי' - בזמן פירושו בזמן שכבר נעשה הדבר. ואם כן הוא הדין כאן יש לפרש שבנין ירושלים יהיה בזמן שכבר יהיה קיבוץ גלויות. ועין בנוזר שם **בגליון הש"ס** להגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל, שהביא דוגמאות לדרשה זו, והוסיף עליו רבינו **בגליוני הש"ס** שם לצ"ע עוד כהנה וכהנה.

אמנם בגליוני הש"ס ירושלמי מעשר שני שם, דחה ראייה זו מהגמרא בברכות, ברמזו לדברי רש"י שם. וכונתו רמזתו היא ללשון רש"י (ד"ה ור"ב) שפירש הדרשה: "בונה ירושלים ה' ואז נדחי ישראל יכנס". הרי מפורש בדברי רש"י שהבין להיפך, שבנין ירושלים יקדם לגיבוץ גלויות, ורק כאשר יהיה בונה ירושלים אז יהיה נדחי ישראל יכנס.

מקורות וראיות שבנין בית המקדש קודם למלכות בית דוד

ובענין מלכות בית דוד אימתי תיכון, הנה ידועים דברי הירושלמי מעשר שני (פ"ה ה"ב), זאת אומרת שביט המקדש עתיד להבנות קודם למלכות בית דוד. וצ"ע שם רבינו לכמה מקומות נוספים שמשמע כן. והביא שם ראייתו מדברי הגמרא ברכות שקיבוץ גלויות יהיה קודם בנין ירושלים כנ"ל, ועל זה הוסיף כי בוודאי קיבוץ גלויות יהיה על ידי משיח (ראה רמב"ם הלכות מלכים ומלחמות פ"א ה"א) ¹. ומלכות מלך המשיח הלא היא מלכות בית דוד (ראה שם).

כן הביא עוד מהגמרא במגילה (יז:יח.), שאמרו, וכיון שנבנית ירושלים בא דוד, שנאמר (הושע ג, ה) 'אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלקיהם ואת דוד מלכם'. וברש"י: "אחר ישובו בני ישראל - אחר ישובו לבית המקדש, ובקשו הקב"ה ואת דוד מלכם". הרי משמע שקרן מלכות בית דוד תרום רק לאחר בנין הבית, שכן אחר שיבנה הבית יתפללו שם על דוד מלכם ².

דעת תוספות שתחיית המתים קודם לבנין הבית **אך** מאידך, הביא רבינו ראייה שם להיפך - שמלכות בית דוד תתחדש עוד טרם בנין בית המקדש, ראה

אחת הבקשות החשובות הנובעות מלב כל יהודי ויהודי, בכל דור ודור, היא הבקשה "מלך רחמן, שתשוב ותרחם עלינו ועל מקדשך ברחמך הרבים ותבנהו מהרה ותגדל כבודו, אבינו מלכנו, גלה כבוד מלכותך עלינו והופע והנשא לעיני כל חי, וקרב פזורינו מבין הגוים ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ", מלים המבטאות את שיא הגעגועים וההשתוקקות לחזות בעינינו את הגדולות והנפלאות שיעשו בעת קיבוץ גלויות, בנין ירושלים, בנין בית המקדש, מלכות בית דוד, תחיית המתים וביאת המשיח, ובעת אשר תמלא דעה את ה' כמים לים מכסים.

בדברי הראשונים והאחרונים, ועוד בדברי חז"ל בתלמודים ובמדרשים, רבו הדיעות בסדרן של אותן גאולות וישועות, מי מהם קודם לחבירו. במסגרת זו לא נוכל להקיף את כל הדיעות, הסברות והראיות, נתמקד איפוא בדברי רבינו וציוניו הפזורים בספריו - בעיקר בגליוני הש"ס - בנושא זה.

בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס

בנוגע לשאלה האם קיבוץ גלויות יהיה לפני בנין ירושלים ובנין בית המקדש, הביא רבינו **באוצרות יוסף** שביעית בזמן הזה (קונטרס א פסקא נד"ה) **ובגליוני הש"ס** ירושלמי מעשר שני (פ"ה ה"ב ד"ה זאת) ראייה מדברי הגמרא ברכות (טז), שדרשו את הכתוב (תהלים קמז, ב) 'בונה ירושלים ד' נדחי ישראל יכנס', אימתי 'בונה ירושלים ד' - בזמן ש'נדחי ישראל יכנס'. ופירש רבינו הכוונה, שבנין ירושלים ובית המקדש ³ יהיה בעת שכבר יהיה 'נדחי ישראל יכנס' ⁴.

ובאוצרות יוסף שם הביא ראייה שכך הפירוש, מדברי הברייתא בגיזר (טז), שדעת רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה, שניזר שנטמא ונטהר ועליו למנות נזירותו שנית, מתחיל את המנין השני רק אחר שהביא קרבן אשם, ודרש זאת מהכתוב (במדבר ו, יב) 'והזיר לה' את ימי נזרו והביא כבש בן שנתו לאשם', 'והזיר' - והביא, אימתי הזיר בזמן שהביא. ושם ההכרח הוא לפרש שהכוונה בזמן שהביא כבר

(א) בתחילת דבריו שם כתב "בזכרוננו ממדרשים, דקיבוץ גלויות יהיה קודם בניין בית המקדש". וכונתו נראה לדברי תנחומא הידועים בפרשת נח סימן יא, וז"ל: "אמר רב שמואל בר נחמני, מסורת אגדה היא, שאין ירושלים נבנית עד שיתכנסו הגלויות, ואם יאמר לך **אדם שכבר נתקבצו הגלויות ולא נבנית ירושלים - אל תאמין**, למה, שכן כתיב (תהלים קמז, ב) 'בונה ירושלים' ואחר כך 'נדחי ישראל יכנס' (שם)".

(ב) בענין אם הכוונה לבנין ירושלים או לבנין בית המקדש, יש חילוק בין דבריו בגליוני הש"ס לדבריו באוצרות יוסף. שבגליוני הש"ס כתב בפשיטות שבנין ירושלים בודאי כולל גם בנין בית המקדש, אך באוצרות יוסף נסתפק בזה לומר שהכוונה רק על בנין בית המקדש, ומסיק שבפשיטות נראה שהכוונה כן - רק על בנין בית המקדש.

ומה שהחליט שם שבנין ירושלים הכוונה לבנין המקדש, נראה כוונתו משום דעיקר מעלת ארץ ישראל - בכללו - הוא רק משום שבו שוכן המקדש, וכפי שלמד כן רבינו **בגליוני הש"ס** תענית מרש"י שם יז. ד"ה דבעי למחתם, שכתב שעיקר הארץ הוא הבית המקדש, עין שם ברש"י. והאריך שם רבינו להביא כמה דוגמאות והוכחות לזה - דכל ארץ ישראל בכללה היא בחינת בית המקדש, וז"ל: "דכל ארץ ישראל לו ענין בית המקדש בָּהּ - עין חולין (צב), ואיני יודע אם שלשים כאן וחמשה עשר בארץ ישראל ואם שלשים בארץ ישראל וחמשה עשר כאן, כשהוא אומר (זכריה יא, ג) 'ואקחה שלשים הכסף ואשליך אותו בית ד' וגו', הוי אומר שלשים בארץ

ישראל כו', הרי דכל ארץ ישראל קרוי 'בית ד'. ובכתובות (קיא), כל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת המזבח כו". והוסיף שם להוכיח שאף מקדש מעט יש לו ענין ארץ ישראל, "והענין אחד - ארץ ישראל בכללה יש לה ענין בית המקדש". ועין עוד **גליוני הש"ס** ירושלמי זרעים כ"ד ג אות כג.

והנה גם ירושלים - בפרט - עיקר מעלתו משום המקדש השוכן בו, וכמבואר ברש"י סנהדרין צד. ד"ה אבל ישראל, שכתב דירושלים נקראת 'בית עולמים', ועין עוד יד רמ"ה סנהדרין יא: ד"ה אין מעבירין את השנה אלא ביהודה. וכבר כתב רבינו גם כן **בגליוני הש"ס** סנהדרין קב. ברש"י ד"ה מפיתה, דירושלים וארץ ישראל חדא אינון, עין שם היטב. הרי מבואר שפיר דבנין ירושלים הכוונה לבנין בית המקדש, ודו"ק.

(ג) ולפי זה, הרי כוונת דברי הגמרא היא כהמדרש תנחומא הנ"ל שבה א"ה.

(ד) ובנותן טעם לשבח להעתיק כאן דברי רבינו **בבית האוצר** מערכת א כלל מח ד"ה ועד"ו, לבאר דברים עמוקים אופן הקיבוץ גלויות שהיה על ידי מלך המשיח: "התגלות המשיח שיתגלה במהרה בימינו אמן, ענינו התגלות בחינת אלופו של עולם המסתתר, היינו שהענין האלקי המכונה באות א', אלופו של עולם (עין תולדות יעקב יוסף פרשת וירא ד"ה ובהגיון: דגל מחנה אפרים פרשת עקב ד"ה וזהו) - וכדמצינו במדרשות במה דוכתי (עין ב"ר א, י: שם כ, א) הוא בלבשו והסתתרות, ועל ידי מציאות ההתגדות יפליט את שבי הקדושה שבתוכו -

סיוע אשה בהנחת תפילין

בגמרא (לט.), מעשה באשה אחת שנשאת לחבר, והיתה קושרת לו תפילין על ידו.

בהגהות מיימוני הלכות ציצית (פ"א אות ט) וז"ל: בתוספות גיטין (מה: ד"ה כל מצאתי כו'), דכל מצוה שאין אשה חייבת, כגון לולב וציצית, אינה יכולה לאגד הלולב ולתקן הציצית כו'. והא דסוף פרק עד כמה (בכורות ל:) ושלחי אין מעמידין (כאן), מעשה באשה אחת שנישאת לחבר, והיתה קושרת לו תפילין על ידו, לא היתה קושרת, אלא מסייעת לו לקשור כו', עיין שם.

ונראה, דאף דפסולה לקשור, מכל מקום לסייע יכולה, עיין דוגמתו פרה (פ"ב מ"י), הכל כשרין להוות, חוץ מטמטום ואדרוגינוס והאשה, ותינוק שאין בו דעת האשה מסעדתו ומוזה, עיין שם. ועיין ברכות (נא.), שמאל מהו שתסייע לימין כו'. ועיין מה שכתבתי על **הגליון** שבת (צג. ד"ה מסייע).

ועיין שו"ת ראשית בכורים (ח"ב סימן ח ד"ה והנה הראיה) שהעיר על דברי הגהות מיימוני הנ"ל, דבבכורות סוף פרק עד כמה (ל:) הנוסחא, רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי מאיר, ורבי מאיר הא סבירא ליה בעירובין (צו: דנשים חייבות בתפילין, ואם כן אין קושיא כלל, עיין שם היטב).

האם העולם הוא כדורי - מקורות וצינונים

בשבת (עה.), מניין שמצוה על האדם לחשב תקופות ומזלות, שנאמר (דברים ד, ו) 'ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים', איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים, הוי אומר זה חישוב תקופות ומזלות.

עיין שו"ת **שבות יעקב** (ח"ג סימן כ ד"ה ואף) דכתב, דקידוש החודש להרמב"ם בנוי על חכמת האומות כמו שכתב בעצמו (הלכות קידוש החודש פ"ז הכ"ד), ואין זו היא חכמה המכוננת בגמרא שבת שם, שהרי נאמר 'כי היא חכמתכם' וגו', ממכל דעכ"ם לא ידעי לה, ועל כן אין מצוה כלל בלימוד קידוש החודש להרמב"ם.

ועיין שם עוד טעם, דעיקר חכמת האומות בזה בנויה על יסוד שהעולם הוא כדורי, והוא נגד משמעות ש"ס חגיגה (יב:), עיין שם שהביא מכמה ספרים בזה. וכן ראיתי בספר **עלויות אליהו** (אות פב בהערה) בשם הגר"א **מחילא ז"ל** (תיקון תיקון ע קנת. ד"ה מבוטא), שהיתה סברתו שאין העולם כדורי, מדכתיב (איוב לה, יג) 'לאחוז בכנפות הארץ', ומבואר בסיפרי (פרשת כי תצא פסקא כד ד"ה כסות) אקרא ד"על ארבע כנפות כסותך' (דברים כב, יב), למעט קרן עגולה דאין לו כנפות, הרי דבעיגול לא שייך לשון כנפות.

ואולם בזכרונות מהרמב"ם **במורה** (ח"א פרק לא), חושב דבר זה שהעולם כדורי כמו מושכלות ראשונות. וכן משמע בגמרא בסוגיין (מא.), עיין בתוספות

(א) בארוכה, ציונים מש"ס וראשונים למקומות שהוזכר ענין 'מסייע'.

(ב) שבמירא אחת אמרו, שגובהו של אדם הראשון שנברא היה מהארץ עד לרקיע, ובמירא שניה, שהיה גובהו מסוף העולם

(ד"ה ככדור)², וכן הוא להדיא ברבבה נשוא (במדבר יג, יד) על הכתוב (במדבר ז, יג) 'מזרק אחד כסף', עיין שם³. וכן הוא גם **בזהר** (ויקרא י: ועיין זוה"ק בראשית טו.), וגם אין זו סברא לבד של חכמי האומות, רק הוא מבואר במופת. וכבר האריכו בזה בביאור ש"ס חגיגה הנ"ל.

מדוע אילן נחשב שיש בו תפיסת ידי אדם - ומה החילוק בין אילן להר

בסוגיין (מה:), במשנה, ומפני מה אשירה אסורה, מפני שיש בה תפיסת ידי אדם.

בספר גור אריה על התורה דברים (פרשת ראה יב, ג אות א) על מה שכתב רש"י, אשירה - אילן הנעבד, כתב וז"ל: אף על גב שמחובר לקרקע אינו נאסר, דכתיב (שם שם, ב) 'אלהיהם על ההרים' - ולא ההרים אלהיהם (כאן), קאמר במשנה אשירה אסורה מפני שיש בה תפיסת ידי אדם, פירוש, אף על גב שהאשירה מחובר בארץ, יש לאדם תפיסה באשירה שהיא בארץ - בצדדין שלה, ואפילו במקום השורש יש לאדם תפיסה בה, דהיינו שיכול לתפוס שרשו ועיקרו, אבל בהר אין לאדם תפיסה, והוא דבר אחד עם קרקע עולם. אבל רש"י פירש (כאן ד"ה מפני), לפי שיש בה תפיסת ידי אדם - כשנטעו היה בו תפיסת ידי אדם, עכ"ל.

ופירוש עצמו ז"ל צריך עיון גדול, דהא בעלי חיים נמי קרינן להו (להלן מו.) 'אין בהם תפיסת ידי אדם', והרי יש עוף קטן ונמלה שיכול לאוחזם בידו. ולקמן (שם) דאמר, בהמה תוכית, הוה ליה למימר נמלה תוכית, ולא היה יכול לומר עוד - הצד השוה שבהן שאין בהן תפיסת ידי אדם. ומאבני הר שנידלדלו (שם) גופיה קשיא, דקרינן להו (שם) 'אין בהן תפיסת ידי אדם', ואמאי, אטו לא משכחת שנידלדלו אבנים קטנים שיכול לתופסן בידו, והדברים צריכים עיון גדול.

ואולי כוונתו ז"ל, דאילן אינו דבר אחד עם הקרקע, דאילן הוא דבר בפני עצמו, וקרקע הוא גם כן דבר בפני עצמו, ורק שהאילן מחובר לקרקע, ועל כן כיון שהאדם יכול לעקרו מחיבורו, במקום שהוא מחובר בארץ למטה, וגם בשרשיו בתוך הארץ יכול לתפוס ולעקרו משם, ויהיה האילן נעקר, וזהו דקרינן 'תפיסת ידי אדם', היינו שהאדם יכול לתפוס בו ולעקרו מחיבורו, ולכן לא אהני ליה חיבורו, וכתלוש דמי ונאסר.

הודעה משמחת:

בימים אלו התקבלה תרומה נכבדה כסיוע והחלה לרכישת ספרי רבינו זי"ע, כהוקרה לתלמידי הישיבות הק' להגל סיום זמן הלימודים ולקראת ימי בן הזמנים, למען יוכלו להשתעשע ולהתענג בתורת שר התורה רבינו הגה"ק יוסף ענגיל זי"ע ולהתעלות באהבת התורה

להזמנה ולפרטים במייל המכתב: a1800200855@gmail.com

ככבוד רב, מכון אוהבי תורה

בימים אלו לפני מאה ואחת עשרה שנה הבית ה' לארץ ותרגע' ופרצה מלחמת העולם הראשונה.

רבינו שישב כסאות למשפט כראב"ד בקראקא הגדולה לאלוקים ביקש לישב בשלוה, אך מיד קפץ עליו רוגזה של המלחמה העולמית, ואימת הצבא הרוסי המתקרב הכניסה אותו ואת מאות אלפי יהודי פולין וגליציה לקלחת של אי-ודאות, נשמטה הקרקע מתחת רגליהם וביתם החמים הפכה בבית אחת לספינה מטורפת בלב ים כשאף אחד אינו יודע מה יולד יום.

וכה מספר נכד רבינו בזכרונותיו:

"בשעה שנראה היה כי חיינו של ר' יוסף צ"ל עשויים להגיע למצב יציב יחסית, כיסו עננים שחורים את האופקים המדיניים של אירופה. 822 ליוני 4191 נרצח, בידי סרבי מבוסניה, יורש העצר לעתיד של קיסר אוסטריה - הונגריה, פראנץ פרדינאנד; חודש אחד לאחר מכן פרצה המלחמה בין אוסטריה לבין סרביה, - מלחמה שהתפשטה עד מהרה וסחפה את כל העולם למצב מלחמתי.

הרחוב היהודי החל הומה. אנשים שלא עסקו מעולם בפוליטיקה, נהפכו בין לילה למומחים בגיאוגרפיה ובאסטרטגיה צבאית, וטענו, והתווכחו ביניהם, והקימו המולה רבה. בהיות וביתנו היה כרשות הרבים, יכולנו לשמוע את סערות הויכוחים מכל בכל המולתם.

עוד מספר הנכד, כי רבינו התעניין תמיד אצל המשחרים לפתחו מה המצב בחזית ודרש את שלום נערי בני ישראל שנלקחו לצבא המלחמה, עליהם היתה דאגתו בשעה טרופה זו ונשא אותם על לוח לבו הטהור באהבה.

ומה שאין כן הר, אף שיכול לעקרו, כהך דפרק הירואה (נד:) דעוג מלך הבשן עקר טורא בר תלתא פרסי, מכל מקום כיון שאין ההר דבר אחר מה הקרקע, רק הוא דבר אחד עם קרקע עולם וחלק ממנו, לא אמרינן שיהיה האדם יכול לאסור חלק הקרקע העולם - הואיל והיה יכול לעקור אותו החלק, דכיון דכל הקרקע עולם דבר אחד, אין החלק ממנו נידון בפני עצמו, ואין נפרד מן הכלל להיות לו דין בפני עצמו, ורק כיון דכל הקרקע עולם אי אפשר לו לאסור, דכל הקרקע ליתא בעקירה, לכן אין יכול לאסור גם חלק ממנה, דו"ק מאוד.

ולפי זה הש"ס לקמן (מו.) הכי קאמר, מה הר שאין בו תפיסת ידי אדם, היינו שלא נעקר על ידי אדם, אף הני אבנים שלא נעקרו על ידי אדם כו'. ונכון גם כן הצד השוה, דבעל חי נמי הרי אין נעקר על ידי אדם, ואפילו דילדל עובר שבמעי בהמה ועקרו, מכל מקום אין זה עקירה מן המחובר, דגם אמו הא היתה תלושה, ואין עניין תפיסת ידי אדם רק באילן שהוא דבר בפני עצמו, ומחובר לקרקע המחוברת, והאדם יכול לתפוס ולעקרו מחיבורו במחובר, ודו"ק היטב. ועדיין יש לעיין הרבה בפירוש הנ"ל, ובאתי פה רק להעיר.

(ד) שאמרו: "מזרק אחד כסף", כנגד העולם שהוא עשוי ככדור הנזרק מיד ליד."

(ה) ראה **באר הגולה** באר השיי כקג. ד"ה בפרק; **לבוש האורה** פרשת ואתחנן ד, לב.

עד סופו, ואמרו על זה דאידי ואידי חד שיעורא הוא.

(ג) שכתבו: "שהעולם עגול, כדאיתא בירושלמי (פ"ג ה"א) שאלכסנדרוס מוקדון עלה למעלה עד שראה כל העולם ככדור ואת הים כקערה, פירוש, ים אוקינוס שמקיף את כל העולם."

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושב בעולם העליון"
(הבטחתו של רבינו זי"ע סמוך להסתלקותו, באוני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן צ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com